המילים המשותפות

חגי אולריך על המילים המשותפות בתערוכתו האחרונה של יוסי ברגר, על היחסים בין מילים בודדות לבין הרצף ועל רעיון השלם המופשט.

מאמר מאת חגי אולריך יולי 11, 2016

כשבוע לאחר מותו של יוסי ברגר ניגשתי אל "מורה נבוכים – מילים משותפות", תערוכתו בגלריה דביר, בה הציב על הקיר שמונה-עשרה מילים: "צלם", "תמונה", "אשה", "כיסא", "ישב", "קם", "עמד", "נגש", "נגע", "מלא", "עבר", "רגל", "עצב", "פנים", "רוח", "עין", "יוד הא וו הא", ו"שבת". "המילים המשותפות" - מילים נפוצות המופיעות פעמים רבות במקרא - כתובות כולן בלבן, כל אחת בנפרד במרכז ריבוע שחור מוקף פספרטו לבן וממסוגר. הן נלקחו מן החלק הראשון של "מורה נבוכים" של הרמב"ם, מילים "המחזיקות יותר מהוראה מילונית או משמעות אחת",1 ולפי הרמב"ם לא כדאי לקראן כפשוטן. אלה הם מפתחות דרכם ניתן להגיע להבנה או חוויה של "שלם מופשט", וכך להתקרב לאלוהות.

Word #40, 2016.JPG.jpg

[1]יוסי ברגר, מילה 40#, הדפסת דיו על נייר ארכיבי, 52x52x2 ס"מ
2016. באדיבות האמן וגלריה דביר

ה"שלם מופשט" של הרמב"ם מציין את אופן הכרת האלוהות על ידי הסובייקט. לפי הרמב"ם, ההכרה באל היא מופשטת ולא ניתן להמשיגה במילים. לכן ביקש לטהר את השפה היומיומית ממושגים מיותרים שעלולים להטעות אודות האלוהות. במקום זאת, הציע לנסות ולהגיע להבנה של האלוהות כשלמות מופשטת, באמצעות אותן מילים משותפות. גם בלי הפילוסופיה של הרמב"ם, דומה שכותרת התערוכה "מורה נבוכים – מילים משותפות" מציבה את המילים שבה במבנה מופשט, ללא מילות קישור או שמות תואר שיהפכו אותן למשפט. מבנה כזה מבקש מאתנו להשלים את הפערים בין המילים על ידי הוראת הלוואי - הקונוטציה שלהן - שכוללת את כל מה שהמילים מביעות מעבר למשמעותן היסודית (כלומר, הדנוטציה שלהן).

בחירה זו מעידה על הגישה האמנותית בה נקט ברגר כניסיון לחקור, להבין ולייצר תובנות של שלמים מופשטים אודות המציאות. ברגר התייחס אל הצילום כמכיל ממד של הפשטה מעצם מהותו של המדיום. הן פעולת הצילום והן ההתבוננות

בתצלום יוצרים "נקודת ניתוק חללית-זמנית מרצף המתקיים מחוץ לו[2]", שמוציאה את המושא המצולם ומבודדת אותו מההקשר בו הוא נתון, ולכן נוצרת הפשטה מסוימת. נקודת הניתוק בייצור התצלום היא זו שמאפשרת לבחון הן את הפרט הבודד והן את הרצף שממנו נלקח.[3]כלומר, חשיפת הפרטים הבודדים תלמד על תפיסת המציאות שלנו, אך תדגיש גם את המבט המסוים של הצלם.

בתערוכותיו ברגר נהג להציג תצלומים ובהם חפצים או אתרים, שלעתים קרובות נותקו מהקונטקסט המקומי, הזמני והתרבותי שלהם – הקשרים שאותם כינה "פולקלור".[4]באופן זה, הדגיש את המבניות וערער את הרצף הקונטקסטואלי שעוטף את המבנה. הוא עושה זאת על מנת להגיע אל משהו שהוא מעבר "לדרמה של 'האיש בחלל הדברים'".[5]כלומר, את ברגר עניין המודל של הדבר והמבנה שלו, השלם המופשט שלו – זה שביומיום ובתוך רצף הדברים הוא סמוי מהעין.

[2] breger1.jpg

[3]יוסי ברגר, ללא כותרת (מס' 1), מראה הצבה, 1997,
שמן על בד, 62 חתיכות, צילום: איתן שוקר

התערוכה "מורה נבוכים – מילים משותפות" מזכירה במבנה שלה את תערוכתו של ברגר מ-1996 במוזיאון ת"א, לכבוד זכייתו בפרס גוטסדינר. אז הציג סדרת ציורים בהם כל מילה מוסגרה בנפרד על גבי רקע אדום, בפורמט מרובע. הצבתן של המילים יחד הציעה מבנה תחבירי מסוים. בשיחה עם תמר גטר, ברגר השווה בין המילה לבין התצלום כאמצעים לתפיסת המציאות:

בעיני טקסט הוא כמו מסך, כמו חתיכת בד. הוא יצירת וילון, הטקסט כאובייקט הוא סוג של (...) מסך מובן (...). העולם לא מסביר את עצמו, צריך להסביר אותו. השפה היא כלי ההסבר, היא רוצה להבהיר אותו, היא מכסה ואוטמת בכיסוי כמו שקוף. הצילום מבליט את זה. אני רוצה להסתכל בכיסוי. ליצור מודעות למסך שהשפה יוצרת. המצלמה עזרה לי משום שהיא מכנית, ניטרלית, לא אישית, משום שהיא מעתיקה את מה שהיא לא רואה. כשאתה מדבר על מסך אתה לא יכול להראות את הדבר עצמו.6

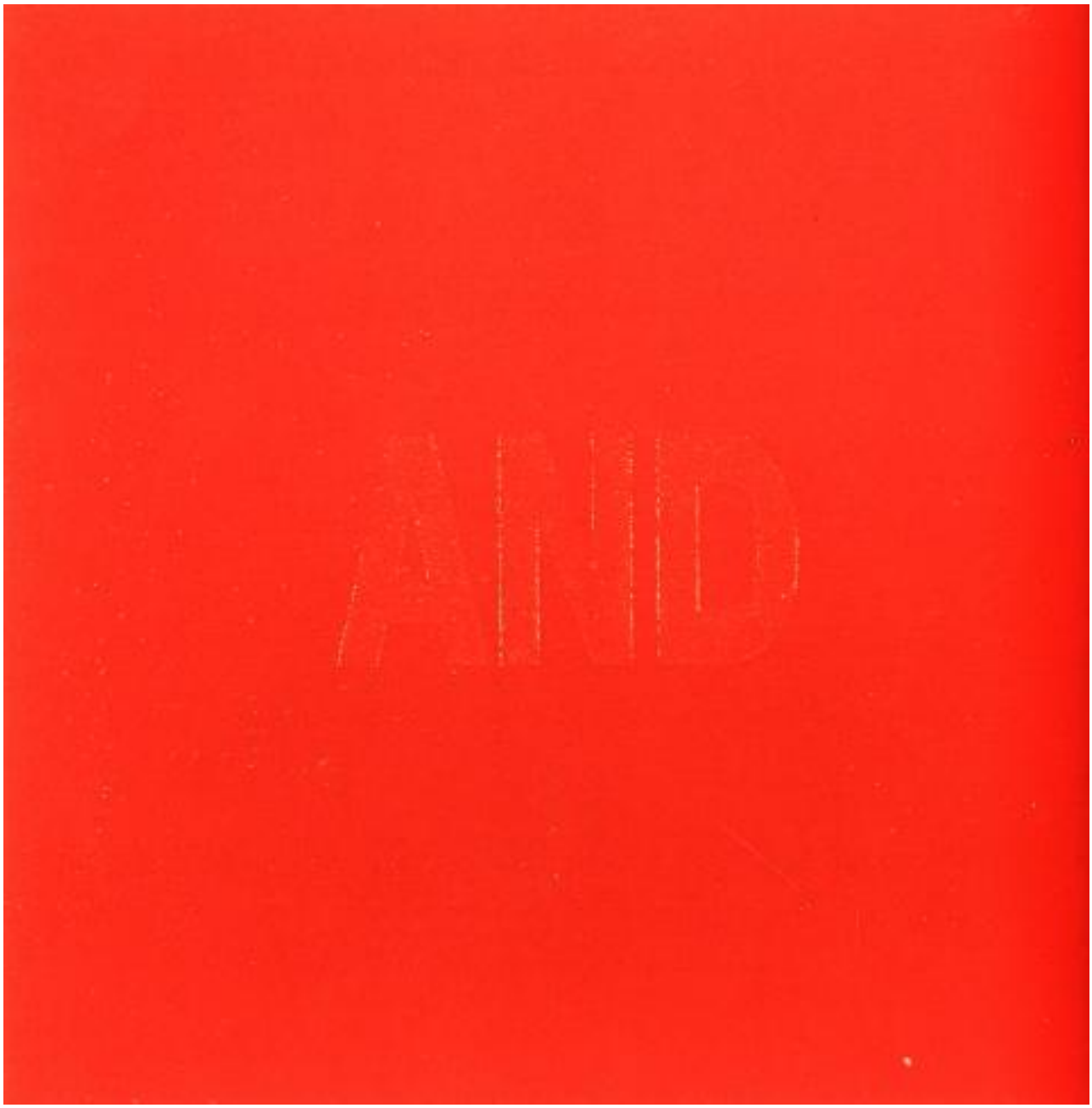
כשהמילים משתתפות במשפט נוצר הטקסטיל, "המסך שהשפה יוצרת". הטקסטיל, התחביר, מסתיר את יסודותיו של הטקסט - נושא, נשוא, מושא, תואר - ככביטויים ייחודיים (חפץ, דימוי או מילה) במנותק מהקונטקסט. במקביל, הטקסט מסתיר את המבנה האוניברסלי, המשותף, השלם והמופשט שמצוי ביסוד הדברים.

[4] breger2-1.jpg

[5]

[6] breger2-2.jpg

[7]יוסי ברגר, ללא כותרת (מס' 1) פרטים, 1997
שמן על בד, 41X41 ס"מ כל אחד, צילום: איתן שוקר

כאשר ברגר מדגיש את היסודות הבודדים, שחושפים מבניות, נחשף הרצף הקונטקסטואלי כמנגנון הסתרה והטעייה המונע מהדברים להופיע כפי שהם. זו עמדה של דבר והיפוכו (עניין שברגר אמר שנמשך אליו כל חייו).[7]התערוכה בגלריה דביר ממשיכה מהלך אמנותי רב-שנים שמדבר על תפישת המציאות, על חוסר היכולת לתופשה, ועל ההתכוונות לתפישתה באמצעות שבירת "הסדר ההרמוני לכאורה של הדברים ומשמעותם."[8]כך המבקר עובר בתערוכה ממילה אחת לאחרת, מפרט בודד אחד לאחר, משלים את הפערים באופן קונוטטיבי וסובייקטיבי ונאלץ לצמצם, במאמץ ראשוני של אותה "נטייה להשלמה", את משמעויות המילים - מאמץ שייתקל לאורכו בקשיים בייצור קונטקסט ויוביל את הצופה אל מבנה כללי

ופתוח יותר.

אולי בהשפעת סמואל בקט שאותו הוא מרבה לצטט, ברגר אינו מספר סיפורים, אלא מסמן פעולות שגורות, מאיר את מה שאנחנו עושים פה - האופן בו אנו עוברים מדבר לדבר, מחלל זה לחלל האחר, יושבים וקמים, ניגשים לדבר מסוים, נוגעים בו, מתמלאים ממנו ועוברים לדבר הבא. הוא מספר על הפעולות עצמן המנותקות מהחלל, מהזמן ומהקונטקסט, כפעולות חיים שללא ה"תחביר" שלהן – התפקוד בו הן פועלות במסגרת נושא ונשוא – הן חסרות משמעות. ואולם, דומה שדווקא הניתוק חושף את התבנית המשותפת להן.

תבנית משותפת זו מבליטה ממד צורני שבו התוכן הינו קונוטטיבי והתחביר אינו בנמצא. המיקוד נמצא בצורה, המשרתת כאן את התוכן. ברגר משתמש בצורניות של בקט כסימון פעולות המאירות את מקומו של האדם. במידה מסוימת, הצמצום של בקט - ושל ברגר - דומה לשלילת התארים אצל הרמב"ם במובן שבו כל פרט נוסף אודות האלוהות יוביל להטעיה אודות קיומה.

Yossi Breger,The Guide for the Perplexed, Homonyms, 2016, Exhibition **[8]** view (4).jpg

[9]יוסי ברגר, "מורה נבוכים: מלים משותפות", מראה הצבה, גלריה דביר
2016. צילום: אלעד שריג

ברגר לקח מבקט בין היתר את השימוש בפערים ואת המשחק בנטייה להשלמת התבניות באופן שחושף מבנה מופשט ומהותי יותר, מערער עליו ושואל אודותיו. הסימון אצל בקט דומה בתערוכה לצמצום ולגישת שלילת התארים, המבקשת

לטהר את השפה ממה שהוא לא העיקר המופשט שבה.

יוסי ברגר נהג להותיר את הצופים עם פערים. זו העמדה האמנותית שנקט בה, שלא כופה את ההנחות המוקדמות שלו על המציאות, ושמבקשת לעצור את הצופה מלעשות כך גם כן; "המצב של החקירה הוא של מי שלא יודע ובא לדעת", הוא אמר, "קודם כל אני לא יודע – ועכשיו נבדוק אם זה כך או כך. וצריך ואפשר לעשות את זה עם אינטגריטי ועם מוסר."[9]

* לקריאה נוספת על תערוכתו של יוסי ברגר ראו את המאמר של מרחב ישורון, "מורה נבוכים [10]", שפורסם אף הוא במגזין תוהו

תערוכתו של יוסי ברגר"מורה נבוכים - מילים משותפות" [11]מוצגת בגלריה דביר עד 16 ביולי 2016

1. מתוך הטקסט המלווה את התערוכה "יוסי ברגר: מורה נבוכים מילים משותפות", גלריה דביר, 2016.
2. ורד מימון, "יוסי ברגר – תערוכה", סטודיו 47, (אוקטובר-נובמבר 1993), עמ' 57-58, עמ' 58.
3. ראו, שם.
4. ראו, נילי גורן, "הקסם במגבלה: יוסי ברגר עם נילי גורן, שיחה", יוסי ברגר ויהי ערב ויהי בוקר, יום אחד, (קטלוג תערוכה, עריכה: דפנה רז, 4.6.2011-2.4.2011, מוזיאון ת"א לאמנות, אוצר: פרנסיס מקי), מוזיאון תל אביב לאמנות, תל-אביב, 2011, עמ' 25-34, עמ' 25-27.
5. שם, עמ' 28.
6. תמר גטר, "אני מעמיד את עצמי בתוך תבנית זכוכית שהעולם כותב עליה", סטודיו 81, אפריל 1997, עמ' 24-29, עמ' 29.
7. גטר, שם, עמ' 28.
8. יוסי ברגר, "על מרסל דושאן", סטודיו 53, מאי-יוני 1994, עמ' 26.
9. גורן, לעיל הערה 4, עמ' 30.

Source URL: https://www.tohumagazine.com/he/article/%D7%94%D7%9E%D7%99%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%94%D7%9E%D7%A9%D7%95%D7%AA%D7%A4%D7%95%D7%AA

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/Word%20%2340%2C%202016.JPG.jpg
[2] https://www.tohumagazine.com/he/file/breger1jpg
[3] https://tohumagazine.com/sites/default/files/breger1.jpg
[4] https://www.tohumagazine.com/he/file/breger2-1jpg
[5] https://tohumagazine.com/sites/default/files/breger1_0.jpg
[6] https://www.tohumagazine.com/he/file/breger2-2jpg
[7] https://tohumagazine.com/sites/default/files/breger2-2.jpg
[8] https://www.tohumagazine.com/he/file/yossi-bregerthe-guide-perplexed-homonyms-2016-exhibition-view-4jpg
[9] https://tohumagazine.com/sites/default/files/Yossi%20Breger%2CThe%20Guide%20for%20the%20Perplexed%2C%20Homonyms%2C%202016%2C%20Exhibition%20view%20%284%29.jpg
[10] http://tohumagazine.com/he/article/%D7%9E%D7%95%D7%A8%D7%94-%D7%A0%D7%91%D7%95%D7%9B%D7%99%D7%9D
[11] http://www.dvirgallery.com/exhibitions/exhibitions.asp?exhibitionCatID=2&contentCatID=8